

МЕЖІ ОСКАРЖЕННЯ СЛІДЧОМУ СУДДІ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ТА ПРОКУРОРА

М.А. Макаров

*кандидат юридичних наук,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Постановка проблеми. У ч.1 ст.303 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) наведений вичерпний перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені учасниками кримінального провадження слідчому судді під час досудового розслідування.

Це: 1) бездіяльність, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст.169 КПК, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які слідчий, прокурор зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк; 2) рішення про зупинення досудового розслідування; 3) рішення про закриття кримінального провадження; 4) рішення про відмову у визнанні потерпілим; 5) рішення, дії чи бездіяльність при застосуванні заходів безпеки; 6) рішення про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; 7) рішення про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні аспекти оскарження слідчому судді тих чи інших рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора досліджували Д.М. Валігура, Т.В. Корчева, І.М. Одинцова, М.М. Ольховська, В.О. Попелюшко, С.О. Пшенічко, А.Р.Туманянц, Т.О. Чорноморець, О.Г. Яновська та ін.

Метою цієї статті є розгляд питання про доцільність зміни меж оскарження учасниками кримінального провадження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора.

Основні результати дослідження. Деякі науковці вважають, що недоліком ч.1 ст.303 КПК є те, що у ній йдеться про можливість оскарження не будь-яких незаконних рішень чи дій слідчого та прокурора, а лише окремих із них [1, с.5].

Під час дії КПК 1960 р. у юридичній літературі також відмічалось, що «визначення у законі вичерпного переліку дій і рішень органів досудового розслідування, що вимагають судового контролю, було б не тільки неможливим, а й неправильним. Будь-які спроби законодавчого визначення процесуальних актів досудового розслідування, що підлягають судовому оскарженню, стануть спробою обмеження права особи на судовий захист» [2, с.167].

Уявляється, що надання учасникам кримінального провадження права оскаржувати слідчому судді всі рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора не можна визнати правильним. Нами поділяється думка тих науковців, які відмічають, що:

– оскарження будь-якої дії слідчого або прокурора напевно стане перешкодою взагалі щодо досудового провадження й може негативно позначитися як на його результатах, так і в подальшому судовому розгляді [3];

– «можливість оскарження будь-яких дій органів досудового розслідування і прокурора паралізуватиме розслідування та розкриття злочинів, оскільки їхні представники будуть змушені витратити частину свого робочого часу на участь у судовому розгляді таких скарг» [4, с.94];

– «вирішення слідчим суддею скарг на будь-які рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора до завершення досудового розслідування неминуче призведе до передчасної оцінки доказів» [5, с.127].

Звертає на себе увагу та обставина, що у ч.1 ст.303 КПК відсутнє положення про оскарження слідчому судді рішення уповноваженої службової особи, слідчого, прокурора про затримання особи у порядку, передбаченому ст.208 цього Кодексу. Таке регулювання не узгоджується з ч.5 ст.29 Конституції України, відповідно до якої кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Можна стверджувати, що з набранням чинності КПК 2012 р. відбулося звуження меж судового контролю за законністю прийняття уповноваженим органом рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, оскільки ст.106 КПК 1960 р. регламентувала питання про його оскарження до суду. У ч.ч.7, 8 цієї статті були закріплені такі положення: у разі оскарження затримання до суду, скарга затриманого негайно надсилається начальником місця попереднього ув'язнення до суду; скарга розглядається одночасно з поданням органу дізнання про обрання запобіжного заходу; якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона розглядається суддею протягом трьох діб з часу надходження; якщо подання не надійшло або коли скарга надійшла після закінчення сімдесятидвогодичного строку після затримання, скарга на затримання розглядається суддею протягом п'яти діб з часу надходження; скарга розглядається з додержанням вимог, передбачених ст.165-2 цього Кодексу; за результатами розгляду суддя виносить постанову про законність затримання чи про задоволення скарги і визнання затримання незаконним; копія постанови направляється прокурору, органу дізнання, затриманому і начальнику місця попереднього ув'язнення.

Ю.М. Грошевий та О.Г. Шило слушно зазначають, що «порядок оскарження до суду затримання є важливою складовою механізму забезпечення прав і законних інтересів затриманого, а тому необхідним бачиться його закріплення в законі у такій формі, що забезпечує затриманого невідкладним судовим захистом. Тим більше, що ст.29 Конституції України гарантує право кожного затриманого у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. До речі, встановлення такого порядку кореспондуватиме ч.4 ст.208 КПК України, яка серед прав затриманого, що мають бути йому роз'яснені уповноваженою служ-

бовою особою, що здійснила затримання, передбачає право вимагати перевірку обґрунтованості затримання» [6, с.220].

Враховуючи викладене, слід погодитися з С.О. Пшенічко, який пропонує доповнити ч.1 ст.303 КПК положенням про оскарження затриманим, його захисником або законним представником рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину у порядку ст.208 цього Кодексу [7, с.9].

В юридичній літературі відмічається, що недоліком чинного КПК є те, що учасники кримінального провадження позбавлені можливості у межах ст.303 цього Кодексу оскаржити слідчому судді рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування [8, с.150-151].

Цей недолік потрібно усунути, оскільки продовження даного строку віддає розгляд кримінального провадження в суді та обмежує учасникам процесу доступ до правосуддя. Нами поділяється пропозиція Т.Г.Ільєвої доповнити ст.303 КПК положенням про оскарження до слідчого судді підозрюваним, його захисником, потерпілим та його представником рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування [9, с.7].

Деякі науковці наголошують на тому, що учасникам кримінального провадження доцільно надати право на оскарження рішення слідчого, прокурора про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань [10, с.61].

Ця пропозиція викликає заперечення. Виникає запитання, яке рішення має прийняти слідчий суддя, якщо йому буде надано повноваження розглядати скаргу учасника кримінального провадження на рішення слідчого, прокурора про внесення щодо нього відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Зрозуміло, що слідчий суддя не може постановити ухвалу про визнання даного рішення незаконним. Пояснюється це тим, що відповідно до ч.1 ст.214 КПК внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до цього Реєстру є обов'язком слідчого та прокурора.

Науковцями висловлені й інші думки щодо розширення меж оскарження слідчому судді рішень слідчого, прокурора. Так, наприклад, О.Г. Яновська висловлює жаль з приводу того, що у переліку ч.1 ст.303 КПК «відсутня вказівка про можливість оскаржити таку важливу процесуальну дію як повідомлення про підозру. Хоча саме в цьому документі міститься правова підстава суттєвого обмеження конституційних прав та свобод підозрюваного» [11, с.26].

Ця думка нами не поділяється. Інститут повідомлення про підозру за чинним КПК подібний інституту притягнення як обвинуваченого, що був передбачений КПК 1960 р. Щодо можливості оскарження до суду постанови про притягнення як обвинуваченого правову позицію висловив Конституційний Суд України у рішенні від 30 січня 2003 р. №3-рп/2003 [12]. Визнані такими, що відповідають Конституції України, положення ч.6 ст.234, ч.3 ст.236 КПК 1960 р., згідно з якими скарги на постанови слідчого, прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті.

Конституційний Суд України вказав, що перевірка судом на стадії досудового розслідування постанови про притягнення як обвинуваченого, враховуючи її зміст, фактично означатиме перевірку достатності зібраних доказів ще до закінчення досудового слідства та передрішатиме питання щодо винуватості особи у вчиненні злочину ще до розгляду кримінальної справи по суті. Проте, згідно з конституційним принципом презумпції невинуватості особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду.

Таким чином, розглядаючи на стадії досудового розслідування скарги на постанови слідчого та прокурора про притягнення як обвинуваченого, суд замість здійснення судового контролю за проведенням досудового слідства виконуватиме функцію судового розгляду кримінальної справи по суті всупереч встановленому законодавством порядку.

Нами підтримується точка зору Л.Д. Удалової, Д.О. Савицького, В.В. Рожкової, Т.Г. Ільєвої, що розгляд слідчим суддею скарги на рішення слідчого, прокурора про повідомлення особі про підозру також означатиме перевірку доказів ще до завершення досудового розслідування і передрішатиме питання щодо її винуватості у вчиненні кримінального правопорушення до проведення судового розгляду. При такій регламентації порушуватиметься засада презумпції невинуватості, що закріплена у ст.62 Конституції України, ст.17 КПК. «Розглядаючи під час досудового розслідування скарги на рішення слідчого та прокурора про повідомлення про підозру, слідчий суддя фактично виконуватиме не функцію судового контролю, а функцію судового розгляду» [5, с.134].

Виходячи з позицій аналізу права на повагу до приватного життя та необхідності визначити розумні межі судового контролю при одночасному дотриманні судового захисту прав учасників кримінального провадження, деякі науковці висловлюються за необхідність розширити межі оскарження до суду.

Так, наприклад, Р.І. Тракало пропонує ч.1 ст.303 КПК доповнити п.9, згідно з яким на досудовому провадженні можуть бути оскарженні дії слідчого чи прокурора під час проникнення до житла чи іншого володіння особи – підозрюваним, його захисником чи законним представником, а також особами, які в ньому проживають на постійній основі [13, с.16].

З цією пропозицією можна погодитися. Однак вважаємо, що із загально-го правила про оскарження вказаних дій слідчого чи прокурора слідчому судді повинно бути одне виключення. Відповідно до ч.3 ст.233 КПК, слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді.

Його розгляд відбувається у порядку, передбаченому ст.234 КПК. У цьому випадку слідчий суддя здійснює наступний судовий контроль. Ним роз-

глядається клопотання про обшук, протокол обшуку та надані слідчим, прокурором інші матеріали кримінального провадження, якими обґрунтовується необхідність проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Серед інших він зобов'язаний дослідити питання, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок проведення обшуку докази визнаються недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст.255 КПК.

Висновки. Отже, дії слідчого, прокурора, пов'язані з проникненням до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді, перебувають під судовим контролем. Тому, на наш погляд, немає необхідності у наданні підозрюваному, його захиснику чи законному представнику, а також особам, які проживають на постійній основі у житлі чи іншому володінні, ще і права оскаржувати ці дії слідчому судді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Котюк І.* Чи реально оскаржити рішення і дії органів досудового слідства та прокурора / І.Котюк // Голос України. – 2012. - №46. – С.5.
2. *Корсун В.* Судове оскарження дій і рішень органів досудового розслідування / В.Корсун // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – №12. – С.166-168.
3. *Ковальова Н.В.* Діяльність суду під час досудового провадження, як одна із складових інституту оскарження / Н.В.Ковальова // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/268>.
4. *Комарницька О.* Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування: теорія і практика / О.Комарницька // Вісник прокуратури. – 2014. – №6. – С.81-95.
5. *Удалова Л.Д.* Функція судового контролю у кримінальному процесі: [моногр.] / Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 176с.
6. *Грошевий Ю.М.* Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України / Ю.М. Грошевий, О.Г. Шило // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С.220-226.
7. *Пшенічко С.О.* Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. – 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / С.О. Пшенічко. – Одеса, 2014. – 20с.
8. *Голощак В.* Забезпечення принципу розумності строків кримінального судочинства при продовженні досудового розслідування / В.Голощак // Вісник прокуратури. – 2013. – №9. – С.145-151.
9. *Ільєва Т.Г.* Функція судового контролю у кримінальному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. – 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Т.Г. Ільєва. – К., 2014. – 20с.
10. *Симчук А.С.* Питання вдосконалення початкового етапу досудового розслідування / А.С.Симчук // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: зб. наук. праць за матеріалами

Всеукр. наук. – практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С.58-62.

11. Яновська О.Г. Оскарження адвокатом рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора та слідчого судді під час досудового розслідування: [наук.-практ. посіб.] / О.Г. Яновська; Академія адвокатури України. – К. : Прецедент, 2013. – 32с.

12. У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора): Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003р. №3-рп/2003 // Офіційний вісник України. – 2003. - №6. – Ст.245.

13. Тракало Р.І. Судовий контроль за дотриманням права на повагу до приватного життя: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Р.І. Тракало. – К., 2014. – 20с.

Макаров М.А. Межі оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора

У статті досліджено питання про межі оскарження слідчому судді рішень, дій та бездіяльності слідчого, прокурора.

Ключові слова: слідчий суддя; рішення; дії; бездіяльність; оскарження; слідчий; прокурор.

Макаров М.А. Пределы обжалования следственному судье решений, действий и бездействия следователя и прокурора

В статье исследован вопрос о пределах обжалования следственному судье решений, действий и бездействия следователя, прокурора.

Ключевые слова: следственный судья; решение; действие; бездействие; обжалование; следователь, прокурор.

Makarov M.A. Challenge limits to investigating judge of decisions, acts or inactivity of the investigator and prosecutor

This article discuss the question of appeal within the investigating judge decisions, actions and omissions of the investigator, prosecutor.

Keywords: the investigating judge; solution; action; omissions; appeal; investigator; prosecutor; proкурор.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2015.